

Огрязко Р.*

ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ У ЄВРОПІ

Події на Кавказі у серпні ц.р. сколихнули весь світ. Дана стаття не має на меті визначати правих і неправих у цьому конфлікті, але проаналізувати можливі варіанти забезпечення безпеки для України.

Грузія нічого не змогла протиставити переважаючій силі, незважаючи на те, що її армія фінансується уп'ятеро краще за армію українську.

Імовірність збройного конфлікту з Росією відкидається керівництвом нашої держави (незважаючи на те, що упродовж останніх місяців заяви щодо цього почали лунати з вуст відомих європейських і світових політиків та експертів, наприклад, міністра закордонних справ Франції), і, сподіватимемося, у вітчизняних лідерів не виникнуть підстави для зміни такого бачення. Але ще у давнину казали: Хочеш миру – готуйся до війни. Отже, чи готова Україна, в разі чого, захистити свою територію?

На сьогодні існує дві позиції щодо забезпечення безпеки України. Перша – це участь у системі колективного захисту, друга – нейтралітет.

Поговоримо про останню. Одразу слід зазначити, що розмови про нейтралітет нашої держави, закріплені у Конституції – є одним із поширених міфів. Насправді ж, лише у Декларації про державний суверенітет від 16.07.1990р. було зафіксовано «намір» України стати позаблоковою та нейтральною державою. Це пояснювалося прагненням Києва вийти у майбутньому з Організації Варшавського договору.

Однак вже у 1993 році у Законі України «Про основні напрями зовнішньої політики України» зазначалося, що «в умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких як НБСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки. З огляду на кардинальні зміни, які відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки.

10 років по тому – у 2003 році, у законі України «Про основи національної безпеки України» зафіксовано, що до основних напрямів державної політики з питань забезпечення національної безпеки України у сфері зовнішньої політики належить, серед іншого, «забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору...».

Тобто у вітчизняному законодавстві про нейтралітет ані слова. Але уявімо собі, що керівництво України завтра обере саме такий – нейтральний шлях подальшого розвитку держави, і проаналізуємо деякі пов'язані з цим аспекти.

* здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Прихильники такого вибору в якості одного з основних аргументів на свою користь згадують про Австрію, Фінляндію, Швейцарію та Швецію як процвітаючі європейські країни, що не належать до жодного військового об'єднання. При цьому, щоправда, чомусь забувають, про 24 (а після завершення процедури приєднання Албанії та Хорватії – 26) інші держави нашого континенту, які є членами НАТО.

Отже, чи могла б Україна скористатися досвідом вищезгаданої «нейтральної четвірки»? Кожна з них має свою власну історію цього питання. Дещо детальніше про це.

Швейцарія – мабуть «найнейтральніша» країна світу має вже майже 200-літню традицію (деякі історики говорять про тисячолітню традицію, водночас у міжнародному праві нейтралітет Швейцарії було визнано на Віденському конгресі у 1815 році), зокрема лише у 2002 році набула членства в ООН. Сьогодні ж кожен швейцарський громадянин чоловічої статі є військовозобов'язаним і до 42 років має регулярно брати участь у військових зборах, які тривають по кілька тижнів. Крім того, він зберігає у себе вдома особисту зброю та військову уніформу і, у разі необхідності, має з'явитися на мобілізаційний пункт упродовж кількох годин у повній бойовій готовності.

Варто згадати і про інше: у банках «альпійської» республіки зберігаються капітали з усіх кінців планети. І, скоріше, саме це допомогло їй зберегти мир під час обох світових воєн (чого не скажеш про Бельгію, нейтралітет якої був двічі знехтуваний Німеччиною перед Першою та Другою світовими війнами).

Можна навести ще кілька прикладів нападу на нейтральні країни, зокрема на Данію, Норвегію, Балтійські країни та Фінляндію на початку II Світової війни. Не допоміг нейтралітет і Афганістану. Радянсько-афганська угода про нейтралітет і взаємний ненапад, що була підписана у 1931 році і продовжувалася кожні 10 років, була порушена СРСР у 1979 році.

Цікавим є факт, що згадані вище Бельгія, Данія та Норвегія, а також дві інші нейтральні країни - Люксембург та Португалія – після завершення II світової війни приєдналися до НАТО (1949 р.).

У 1945 році **Австрія** як і Німеччина була поділена Великою Британією, СРСР, США та Францією на зони впливу, а перехід до нейтрального статусу у 1955 році відбувся в обмін на виведення з її території військ союзників. Після завершення «холодної війни» нейтралітет країни було адаптовано до нових міжнародних умов і у 1995 році Австрія стала членом ЄС. Її зовнішня політика почала дедалі частіше «розчинятися» у загальному курсі Брюсселя. Наприкінці 90-х років в австрійському політикумі почало серйозно підніматися питання щодо доцільності вступу до НАТО. Упродовж останніх років було внесено деякі зміни у національне законодавство країни. Так, у Законі про діяльність військ, Законі про військову техніку та Кримінальному кодексі було вилучено згадування про закріпленій у Конституції нейтральний статус та пов'язані з цим обмеження. У новій редакції австрійської військової доктрини від 2001 р. говориться про те, що Австрія є вільною від союзів, а не нейтральною країною, яка сама вирішує щодо своєї участі чи неучасті у тій чи іншій військовій операції.

У контексті двох скандинавських держав достатньо лише зазначити, що останнім часом там стають дедалі активнішими дискусії щодо вступу до Північноатлантичного Альянсу. Зокрема, 14 серпня 2007 р. Прем'єр-міністр Фінляндії заявив, що перегляд національної політики оборони та безпеки цієї країни, який наразі триває, може завершитись приєднанням його держави до НАТО, адже Фінляндія вже давно тісно співпрацює з Альянсом, зокрема в миротворчих місіях під егідою цієї Організації. У свою чергу, Швеція є країною-учасницею нинішньої миротворчої операції НАТО в Афганістані.

Слід також підкреслити, що всі ці країни є активними учасницями миротворчих операцій ООН. Крім того, Швеція, Австрія і Фінляндія як члени ЄС здійснюють єдину без-

пекову політику Союзу, в рамках якої створені Сили швидкого реагування, що, водночас, надає цим країнам додаткові гарантії безпеки. На користь Швейцарії та Австрії говорить, серед іншого, і їхнє розташування у центрі Європи поміж високорозвинених демократичних країн.

Необхідно зазначити, що високий рівень розвитку згаданих держав робить для них можливим виділяти необхідні суми на оборонні цілі. Загалом, належне фінансування армії у нейтральній державі є значно вищим, ніж у державі, яка є частиною військового об'єднання – наприклад, НАТО. Наприклад, Швеція з її 9,2 млн. населення на оборону витрачає 4-7 млрд. євро на рік, а Україна – 1,78 млрд. дол.

Таким чином, попри той факт, що цивілізоване людство споконвіку було прихильне до миролюбства та неучасті у війнах, що у багатьох країнах виливалося у підтримку ідеї нейтральності (навіть поверхневий аналіз дозволяє стверджувати, що такі погляди зберігаються і сьогодні), необхідність забезпечення безпеки власної держави є сильнішою, а кількість справді нейтральних держав на «нашому» – європейському – континенті стрімко зменшується.

Тепер повернімося до ситуації в Україні. Чи можемо йти мова про нейтралітет нашої держави? Нейтралітет реальний, тобто не самопроголошений, а гарантований іншими впливовими світовими гравцями?

У цьому контексті, мабуть, доцільно нагадати про Будапештський меморандум щодо гарантій безпеки Україні, підписаний у 1994 році Росією, США та Великою Британією (пізніше приєдналися Франція та Китай), унаслідок відмови нашої держави від ядерної зброї. Даний документ жодною мірою не пригальмував РФ у ситуації, що склалася навколо українського острова Тузла, а також 1 січня 2006 року, коли було припинено постачання газу в Україну. Водночас, ми не помітили й жодних рішучих кроків з боку інших підписантів Меморандуму.

Чи є підстави думати, що Росія, навіть якщо Київ відмовиться від курсу на НАТО, не вважатиме наші дії, спрямовані на захист власного інформаційного простору, відзначення тих чи інших історичних дат, дублювання кінофільмів українською мовою тощо достатньою підставою для чергового перекриття газу або інших «дружніх» кроків? Чи прийдуть у такій ситуації інші держави на допомогу нейтральній або позаблоковій Україні?

У своїй статті «Нейтралітет чи капітуляція?», опублікованій 24.09.08 в «Українській правді», колишній депутат Верховної Ради України А.Ткачук вважає, що «будь-яка держава-сусід, чи великий світовий геополітичний гравець, зацікавлені виключно в одному з двох варіантів щодо України: отримати контроль над частиною її території, газотранспортною системою або мати її за союзника у власному таборі для вирішення власних глобальних проблем.»

Про які варіанти колективної безпеки можна сьогодні говорити? По-перше, Організація Північноатлантичного договору – НАТО, по-друге, Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) – т.зв. Ташкентський пакт. Деякі вітчизняні політичні сили останнім часом згадують про спільну європейську безпеку, яка, однак, існує скоріше на папері (наприклад, нещодавно представник Нідерландського інституту міжнародних відносин «Клінгендаль» у публікації, присвяченій тематиці НАТО, зазначив, що «Альянс дійсно має потужні можливості для колективної оборони, а спроможності ЄС обмежуються тільки операціями з підтримання миру», і, з огляду на те, що переважна більшість членів ЄС одночасно входять і до НАТО, покладається скоріше на захисні механізми Північноатлантичного Альянсу). До того ж, ні для кого не є секретом, що членство України в Євросоюзі є сьогодні значно більш віддаленим (і взагалі ще не погоджений країнами-членами), ніж вступ до НАТО, який уже було схвалено на Бухарестському саміті у квітні 2008 року.

З огляду на нашу декларовану і, слід зазначити, досить реальну орієнтацію на західні цінності (адже наразі жодна серйозна українська політична сила не пропонує інтегруватися до євразійських структур, тим більше за рахунок європейського курсу), у вітчизняному політикумі навіть не дискутується можливість приєднання до ОДКБ.

Чи є альтернатива НАТО?...